

## ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

© Стукаліна Н.Т., 2004

**Розглядаються проблеми соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, аналізуються нормативно-правові акти уряду Західноукраїнської Народної Республіки щодо соціально-економічного та правового захисту вояків Української Галицької Армії.**

**It deals with the problems of servicemen and their family's social protection; the state-normative acts of The People's West Ukrainian Republic government, concerning social-economical and rightful protection of the Ukrainian Galician Army servicemen.**

Актуальність дослідження проблем соціального захисту військовослужбовців ЗУНР зумовлена необхідністю вивчення і врахування історичного досвіду боротьби українського народу за свою волю і державу, становлення незалежної держави. Особлива увага приділяється цим питанням в період подальшої розбудови Української держави та реформування її збройних сил для правильного визначення шляхів побудови соціальної і правової держави, реалізації соціальної політики України.

У наукових дослідженнях проблем створення і діяльності ЗУНР висвітлено окремі питання державного забезпечення військовослужбовців Української Галицької Армії, зокрема в роботах М. Литвина [1], М. Литвина та К. Науменко [7], Л. Шанковського [3], М. Лозинського [17], які розкривають проблеми матеріального забезпечення: харчового, речового, грошового, організації постачання та ін. Але не повною мірою досліджено правові основи забезпечення Галицькою державою соціально-економічного та соціально-правового захисту громадян, які перебували на військовій службі, та членів їхніх сімей, в т.ч. духовних потреб військовослужбовців.

У цій статті зроблено спробу комплексно висвітлити діяльність уряду ЗУНР, Державного Секретаріату військових справ (ДСВС) у сфері соціального захисту військовослужбовців, задоволення як матеріальних, так і духовних потреб вояків Української Галицької Армії та членів їхніх сімей та правову основу цієї діяльності.

У процесі утворення власної армії військово-політичне керівництво Західно-української Народної Республіки дотримувалося соціально-політичних принципів військового будівництва: забезпечення державного соціально-економічного та соціально-правового захисту громадян, які перебували на військовій службі, а також членів їхніх сімей. Державна влада прагнула створити належні умови для кожної людини, побудувати справді демократичну і соціальну державу. Про це переконливо свідчить мало відома широкому колу науковців відозва політичного керівництва та уряду ЗУНР “Горожанам Західно-Української Народної Республіки” такого змісту: “ Закінчилася світова кривава війна. На страшних руїнах і згарищах, які вона принесла людству зачинає світити давно очікувана зоря мира і свободи... Дня 1 падолиста 1918 року Українська Національна Рада у Львові перейняла в свої руки всю державну і військову владу... Творимо нову Українську Державу без пануючих і поневолених і тому наша держава не тільки республіканська, але й народна, де всі горожани вирішатимуть свою долю... Здобути владу мусиш Ти український народ, закріпити і утримати, коли бажаєш стати справедливим і дійсним господарем своєї землі, та не попасти знову в тяжке чуже ярмо. На Вас українські селяни, робітники і жовніри Української армії та всіх свідомих українців лежить боротьба за державу. Всі Ви дали докази геройської посвяти при скиненні чужого ярма. Сей жар

народної посвяти нехай лишиться при Вас в нинішній переломній хвилі і нехай зігриває нас до того, щоб ми скинули з себе рештки чужинницького панування і закріпили на все народну владу.

Зокрема Ви, члени Української армії, офіцери і жовніри, що своїм героїзмом захищаєте нашу Українську Народну Республіку перед чужинницьким нападом, збережіть свій запал, хоробрість і посвяту, щоб наша історія записала Ваші імена між найкращих оборонців визволення українського народу... В сій переломній хвилі мусимо однак зберегти лад і порядок і не допустити до безладдя, що може погребати наше народне визволення... Наша держава оголосить амністію для політичних проступників... Вона подбає також про поліпшення теперішнього лихого стану народного здоров'я... Не забудемо і про нещасні жертви кривавої війни. Воєнні інваліди, вдови побувавши на війні, жертви воєнного лихоліття та воєнні сироти одержать окреме державне забезпечення..." [4, с. 17].

Серед заходів Галицької держави із забезпечення нормального функціонування військового організму завжди були ті, що мали забезпечувати відповідне соціальне самопочуття військових людей, надання належної допомоги, пільг, компенсацій за особливі умови життя і служби. Центральне місце тут займає соціальний захист військовослужбовців і членів їхніх сімей. Термін цей виник на початку 90-х років ХХ століття, однак змістовна частина поняття була сформована достатньо давно. Поняття "соціальний захист" містить суть раніше вживаного терміна "соціальне забезпечення". В юридичній науці правова категорія "соціальний захист" поки ще не визначена, але у понятійному апараті права він означає турботу держави про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян або тих громадян, які в силу певних обставин потребують спеціальної (додаткової) допомоги держави. Тобто, соціальний захист – один із напрямів у реалізації соціальної політики держави, являє собою її складову частину.

Соціальний захист військовослужбовців – це система норм різних галузей права, що гарантують реалізацію військовослужбовцем своїх прав і свобод, матеріальне та інше забезпечення у розмірах, стимулюючих зацікавлення

громадян у військовій службі і створюють умови для якісного виконання службових прав і обов'язків, державне та інші види страхування [6, с. 605]. Це діяльність державних органів, військового командування, посадових осіб щодо реалізації встановлених для військово-службовців і членів їх сімей прав, пільг, свобод і законних інтересів. Соціальний захист нерозривно пов'язаний з правовим захистом, який розуміють як діяльність органів державної влади, спрямовану на забезпечення реалізації військовослужбовцями своїх політичних, соціально-економічних та особистих прав і свобод, користування матеріальними і духовними благами чи адекватної компенсації їх законного обмеження. В теорії під соціальною захищеністю особи розуміють: гарантованість прав і свобод, ступінь задоволення матеріальних, духовних потреб військовослужбовця, надання належних пільг і відповідних компенсацій, захист особи, забезпечення безпеки відповідно до ролі та характеру діяльності в суспільстві.

Політичне керівництво та уряд Західноукраїнської Народної Республіки, військовоуправління Галицької армії в процесі військового будівництва зосередили свою увагу на удосконаленні нормативно-правової бази соціального забезпечення вояків, ветеранів війни і військової служби, членів їх сімей. Проте уряду ЗУНР і військовому керівництву Галицької армії протягом існування Західноукраїнської держави доводилося враховувати рівень економічного стану держави, відповідність визначених соціальних допомог, пільг і компенсацій. Адже це являє собою основну умову розв'язування проблем соціального захисту вояків і членів їхніх сімей. Молодій республіці галичан дістався нелегкий спадок. Економіка краю до Першої світової війни була відсталою, колоніально залежною від іноземного капіталу, а у воєнні роки ще більше занепала. Більшість лісопилень, млинів, нафтопереробних і спиртових заводів, гуралень зупинили своє виробництво, було підірване сільське господарство, зруйновано залізничний транспорт, набагато зменшився обсяг торгівлі, чимало банків і кредитних організацій було вивезено вглиб імперії.

На території краю проходили визначні військово-стратегічні операції. У результаті зтяжних боїв було зруйновано десятки міст і

містечок, зокрема, населенні пункти Галич, Гусятин, Бучач, майже повністю спалено 650 сіл, знищено 200 тис. житлових будинків, 233 тис. господарських будівель. Відтак 10 тис. осіб розмістилися в землянках і куренях. Особливо бракувало працездатного населення. Близько 300 – 400 тис. людей було мобілізовано в армію. Частина міщан, зокрема, 40 тис. львів'ян, уже в перший місяць війни виїхали углиб імперії. Близько 200 тис. відступило за Збруч. Як наслідок, майже вдвічі зменшилася кількість міського населення. Тисячі краян було інтерновано у концтабори, чимало вивезено російськими окупантами. Війна значно погіршила матеріальне становище населення [7, с. 91–92]. Все це негативно впливало на вирішення питань соціального захисту населення, в тому числі військовослужбовців.

Проблеми соціального захисту вояків Галицької армії регламентувалися загальними законами, що визначали державну політику та регулювали відносини у сфері соціального захисту, а також визначалися спеціальними законами та підзаконними актами, які регламентували соціальний захист конкретного прошарку: військовослужбовців, членів їх сімей або регулювали розв'язання конкретних соціальних проблем.

Одним із найбільш суттєвих суб'єктивних прав військовослужбовця було і залишається право на матеріальне та інше забезпечення. Воно покликане задовольнити потреби вояка: харчові, речові, грошові, житлові та інші. Держава повинна гарантувати військовослужбовцям матеріальне та інше забезпечення у розмірах, що стимулюють зацікавленість громадян держави військовою службою, причому матеріальне забезпечення, за загальним правилом, не ставиться у залежність від результатів військово–службової діяльності, сумлінності виконання обов'язків військовослужбовцем як у процесі повсякденної служби, так і в бою. З цим пов'язана й така особливість матеріального забезпечення вояків, як задоволення їх потреб у харчуванні, одязі, житлі тощо.

Загальною організацією постачання в Галицькій армії займалася інтендантська служба, що поділялася на дві рівноцінні ланки: “ліквідацію” – фінансову службу (ліквідність – можливість перетворення банківських активів або активів підприємства в гроші), яка діста-

вала потрібні грошові суми і здійснювала точні розрахунки грошових витрат, а також “інтендантуру” – інтендантську службу, яка за отримані гроші чи інші обмінні засоби здійснювала закупівлю потрібних харчів, фуражу, одягу, білизни чи взуття. Органами фінансової служби були спеціальні старшинські чини при корпусах чи бригадах, а також підлеглий їм апарат старшин і підстаршин – рахівників у полках, куренях і сотнях. Органами інтендантської служби були корпусні і бригадні інтенданти. Вони підпорядковувались головному інтендантові при Начальній команді Галицької Армії. Тил армії мав свою мережу фінансових та інтендантських органів при Державному секретаріаті військових справ і окружних командах. Інтендантській службі підпорядковувались різні установи й допоміжні структури: комісії із закупівлі коней, харчові склади або відділи, польові пекарні і різні склади одягу, білизни і взуття, кравецькі і шевські майстерні, пункти заготівлі худоби, шкір тощо [3, с. 308].

Через брак грошей інколи корпусні і бригадні інтенданти для розрахунку з населенням використовували керосин, борошно та ін. Крім того, Державний секретаріат військових справ декілька раз звертався з відозвами до населення краю, і повітові органи управління та населення Галичини надавали посильну допомогу у забезпеченні війська всім необхідним для захисту держави.

Коли армія перебувала на території Галичини, інтендантська служба, максимально використовуючи матеріальні ресурси, якими ще володіла знищена тривалою війною галицька держава, функціонувала досить ефективно. Служба виявляла значну ініціативу, щоби задовольнити всі потреби стрілецтва. І не її вина, якщо ці спроби не завжди були результативними у час, коли всі звернення до вищих військових органів не мали успіху, тому вояк в умовах фронту інколи не мав одягу та взуття, нерідко виконував службу голодним. Головним чином це було обумовлено тим, що фронт і тил не були органічно об'єднанні в єдине ціле, як того вимагав реальний воєнний стан. Тому тил органи постачання не вважали, що їх інтереси мають бути повністю підпорядковані інтересам фронту, а відтак активно сприяти справі матеріального забезпечення воюючого стрілецтва.

Вирішення завдань продовольчого забезпечення Галицької армії покладалося на продовольчу службу інтендантських відділів ДСВС і НКГА. Ці структури розробляли норми добового утримання особового складу, розраховували його потреби, витребували фонди, організовували заготівлю і збереження продовольства, доглядали за технікою і майном служби, забезпечували військо продовольством, організовували харчування особового складу і хлібопостачання, здійснювали керівництво підприємствами продовольчої служби, організовували і проводили облік і звітність та ін. Рішенням Української Національної Ради від 13 листопада 1918 року особовому складу Галицької армії було встановлено державну платню, запроваджено військову форму і затверджені норми відпуску продовольства [8].

Речове забезпечення у Галицькій армії передбачало забезпечення особового складу військовим обмундируванням (одностроями), взуттям, натільною та постільною білизною, спорядженням, теплими речами, табірним та іншим майном, а також організацію і забезпечення ремонту речового майна, лазнево-прального обслуговування військовиків. Система норм, порядок речового забезпечення в цій сфері адміністративно-господарської діяльності визначалися наказами і розпорядженнями Державного секретаріату військових справ. Безпосередньо майновим забезпеченням опікувалася речова служба інтендантського управління Начальної команди. В її розпорядженні перебували склади, де зберігалося необхідне майно, майстерні з ремонту обмундирування і взуття, швейне і лазнево-пральне обладнання та інше. Норми забезпечення речовим майном затверджувалися Державним секретаріатом і доводилися до військ ДСВС. Вони визначали кількість і якість предметів обмундирування, встановлювали терміни їх використання (служби). При цьому чітко враховувалася належність особи до відповідної категорії військовослужбовців з урахуванням військового звання (посади), бралися до уваги особливості проходження вояком служби. Тому регламентувалися і норми речового забезпечення: для стрільців і підстаршин, старшин без відповідного ступеня (колишнім австрійським контрактним воякам без рангу – “гажистам”) і власне старшинам. Ці

норми періодично переглядалися з метою зміни строків їх використання.

5 грудня 1918 року Державний секретаріат військових справ розробив проект постанови, яка була затверджена як директива рішенням Ради державних секретарів у контексті речового забезпечення вояків Галицької армії [9, с.6]. Рядовому складу речове майно особистого користування (обмундирування, взуття, білизна) видавалося у власність безкоштовно. 29 березня 1919 року ДСВС оприлюднив розпорядження, відповідно до якого старшинам XII ступеня дозволялося видавати гроші на однострій, як і старшинам XI ступеня (четарям). Це розпорядження поширювалося й на старшин без ступеня, якщо вони служили не на контрактній основі [12, с. 4].

Усі категорії військовослужбовців Галицької армії держава забезпечувала житловими приміщеннями. На основі норм військового законодавства це право реалізовувалося у різних формах, що різнилися від належності особи до тієї чи іншої військової категорії, а також від умов проходження військової служби, інших обставин. Стрільці отримували безкоштовно всі види квартирного забезпечення і розміщалися у казармах. У випадках, коли їм надавалися квартири, держава виплачувала господарю помешкання 10 сотиків на день за одну особу. А без підвозу соломи, дров і знарядь для приготування їжі – удвічі менше. Взимку (з 1 листопада до 15 квітня) для опалення наданих квартир стрільці отримували дрова з урахуванням розміру кімнати і кількості вікон. У Галицькій армії прижилася така практика колишньої австрійської армії: вояк має отримати в натуральному еквіваленті все, що йому потрібно для життя. Крім цього, йому видавалась грошова винагорода чи платня, коли йшлося про старшин чи професійних підстаршин. Цим армія Галичини відрізнялася від війська Української Народної Республіки, Добровольчої армії генерала А. Денікіна та Червоної армії. Фінансування відповідних винагород або платні покладалося на інтендантів окремих бригад чи бойових груп. Їм підпорядковувались певні господарські райони, де у співпраці з місцевою адміністрацією вони вели власне господарство. Відповідно до наказів Секретаріату військових справ будь-які реквізиції суворо заборонялися. Все

необхідне дозволялося тільки купувати за гроші або вимінювати за гас, сіль, цукор (ДСВС розробив відповідні обмінні тарифи). За короткий час інтенданти налагодили власне господарство і мали у своїх районах харчові склади, польові пекарні, різні, кравецькі і шевські майстерні та ін.

Яскравим прикладом соціального захисту військовослужбовців було відшкодування матеріальних втрат офіцерам, які до Листопадового зриву мешкали у Львові і Перемишлі, відразу вступили у Галицьку армію і внаслідок воєнних подій були змушені залишити свої оселі під час відступу. Компенсаційна виплата одноразового відшкодування за втрачені речі становила 1000 крон [11, с. 4].

Медичне забезпечення військовослужбовців здійснювалося через систему військово-медичних закладів: медичних пунктів і шпиталів. Пільги у галузі охорони здоров'я полягали у безкоштовному забезпеченні військовослужбовців Галицької армії медикаментами та іншими предметами і матеріалами медичного майна, в наданні медичної допомоги. Стрільцям, урядникам і старшинам були створені необхідні санітарно-гігієнічні та побутові умови. Вони забезпечувалися кваліфікованою медичною допомогою. Вже на першому етапі військового будівництва, в часи листопадових боїв за Львів, було створено санітарну референтуру Начальної команди, а у військових підрозділах діяли санітарні пункти під керівництвом військових і цивільних лікарів. Планове організаційне розгортання медичної служби почалося після утворення Державного секретаріату військових справ. У складі ДСВС і НКГА почали діяти санітарні відділи, яким були підпорядковані медико-санітарні заклади, польові шпиталі і медичні кадри армії. Були засновані також відділи у штабах бойових груп, якими керували Начальні лікарі. Розпорядженням ДСВС усім медичним працівникам відповідно до своїх посад були присвоєні військові звання в ранзі старшин і урядників.

Наприкінці січня 1919 року медична служба нараховувала у фронтових частинах і тилу армії: старшин-лікарів – 121, фельдшерів – 102, лічниць – 30 (близько 6000 ліжок), аптек – 20, санітарних потягів – 3, пересувних потягів-лазень – 2, дезінфекторів – 48. Створення такої мережі закладів було неабияким досягненням

уряду і місцевої влади. Але для тогочасної майже 50 тисячної армії цього було недостатньо. Особливо бракувало лікарів і медпрацівників середньої ланки у фронтових частинах: лише 62 особи на 50 куренів, 12 гарматних полків і 5 лічниць [1, с. 185].

Політичне керівництво країни, уряд і Начальна команда Галицької армії протягом всього часу існування держави намагалися заопікуватися вояками, що потрапляли в полон, зокрема, польський. 15 січня 1919 року уряд ЗУНР уповноважив делегацію у складі трьох представників уряду вести переговори з польською стороною “заключити іменем української воюючої сторони договір щодо засад обопільного трактування ранених, полонених і інтернованих та щодо взаємного обміну таких осіб” [12, с. 806]. 1 лютого 1919 року така угода була підписана. Зважаючи на Женевську і Гаазьку конвенції, було узгоджено такі умови для полонених: пораненим і полоненим надавалася медична допомога та релігійна опіка, дозволялося листування, забезпечувалися нормальні умови побуту. Офіцери відділялися від рядового складу, на своє утримання вони щомісячно отримували платню залежно від військового звання (від 500 до 800 крон). Стрільці і урядники, крім харчування, одягу і взуття, отримували щомісячно 30 крон. Нездатні до військової служби обмінювалися. Встановлено обмін інформацією про ці категорії військовиків, поранених і хворих, які перебували у шпиталях, дозволялося відвідувати представникам жіночих комітетів іншої національності для передачі їжі та подарунків [12, с. 808].

Варто зауважити, що всупереч домовленостям, становище українських вояків у таборах було ганебним, тисячі їх померли від виснаження і хвороб. Центральний орган ДСВС – газета “Стрілець” 19 березня 1919 року звернулася до громадян держави із закликом надати матеріальну допомогу військовополоненим, бо “вони щоденно вмирають від голоду і тифу по 25–30 чоловік, а їх багато тисяч” [13]. Полонених було дійсно багато. За оцінками організації Міжнародного Червоного Хреста, у вересні 1919 року у Польщі було 13 476 військовополонених та інтернованих, а у січні 1920 року – 32 123 [14, с. 275].

Держава опікувалася не тільки військово-службовцями, а й членами їхніх сімей і

надавала адресну матеріальну допомогу. В Австро-Угорській державі існувала система пільг, в тому числі грошових виплат, для родин громадян, які служили в цесарській армії. Уряд ЗУНР зберіг і удосконалив її. Так, повітовий Комісар м. Стрия у листопаді 1918 року доводив до відома громадян, що родини, які за часи Австро-Угорщини отримували пільги австрійської армії у зв'язку з тим, що члени їх сімей служили в цесарському війську, будуть отримувати їх і надалі, навіть у випадках загибелі або полону вояка. З 1 листопада 1918 року відповідні виплати мали одержувати родини тих жовнірів, які служать в українській армії в тих випадках, коли внаслідок їх служби родина опиниться в скрутному стані [5, арк. 31].

Органи державної влади Західноукраїнської Народної Республіки свою діяльність у військовій сфері спрямовували не тільки на задоволення матеріальних, а й духовних потреб військовослужбовців, зокрема в сфері здобуття освіти, підвищення рівня культури і національної самосвідомості, а також на реалізацію заходів щодо відповідного соціального самопочуття військових людей, стимулювання зацікавленості громадян у військовій службі, створення таких умов армійського чину, які сприяють якісному виконанню службових обов'язків, посилення престижу військової служби, а відтак – викликають глибоку повагу суспільства до вояків Галицької армії.

З метою поглиблення почуття військового обов'язку і національної самосвідомості вояків Галицької армії, розпорядженням Державного секретаріату військових справ від 28 квітня 1919 року у вишколах Окружних Військових команд запроваджувалася широка просвітницька робота серед навчального контингенту. У запасних куренях було обладнано кімнати-читальні з чайними, в яких досвідчені старшини і місцева інтелігенція проводили бесіди з новобранцями. Тут же надавалася можливість почитати газети і книжки. Головна увага в просвітницькій роботі приділялася науково-популярним доповідям і бесідам. Крім того, для вояків, які перебували у вишколі більше місяця, були організовані курси для неписьменних. Всі витрати ОВК на просвітницьку роботу брав на себе Секретаріат військових справ [10, с. 11–12].

Важливим чинником виховання військовослужбовців є нагороди – заохочення мораль-

ного або матеріального характеру за військові заслуги в боях, а також за розумну ініціативу, сумління і старанність у службі в мирний час. Тому військово-політичне керівництво ЗУНР запровадило нагородну систему галицької держави. Після перебирання українськими частинами 1 листопада 1918 року влади у Львові Українська Національна Рада у відозві від 5 листопада до вояків-українців запровадила відзнаку “За обняття Львова у власть Української Держави”. У документі наголошувалося: “Щоб увіковічити Ваш історичний подвиг, ми, Українська Національна Рада, установлюємо оцим для кожного з Вас військову відзнаку...”[2]. Після тривалих і кровопролитних боїв 21 листопада 1918 року українські війська залишили місто. Українське командування вирішило відзначити мужність стрілецтва Львова і затвердило статус ордена “Оборонців Львова” як найвищу нагороду ЗУНР для військових і цивільних осіб [15, с. 60].

Соціальний захист вояків Галицької армії та членів їх сімей регламентувався також законами, які визначали державну політику та регулювання відносин у сфері соціального захисту. Яскравим прикладом цього є закон про земельну реформу в Галичині. Питання земельної власності на теренах Східної Галичини поставало дуже гостро. За часів Австро-Угорської монархії основними землевласниками на українських землях були поміщики-неукраїнці: поляки у Східній Галичині, румуни й поляки на Буковині, мадяри на Закарпатті. Майже 80 відсотків селян, переважно українців, були малоземельними і безземельними. Все це спонукало уряд Галицької держави зайнятися проблемами села. У січні 1919 року було створено спеціальну комісію для розробки програми земельної реформи, але комісія зволікала з підготовкою проекту закону. Наростали протести та невдоволення селянства і вояків-селян Галицької армії. Майже 1200 учасників робітничо-селянського з'їзду, що відбувся у Станіславі 30–31 березня, висунули як головну вимогу – надання землі галицькому селянству. Після тривалих дискусій Закон про земельну реформу був ухвалений 14 квітня 1919 року.

Про гостроту земельного питання і зацікавленість громадян держави у його швидкому вирішенні свідчить і відозва Державного секретаріату військових справ від січня 1919

року. В ній йшлося: “ В п’ятім році страшної війни приходиться Тобі складати свою армію для оборони своєї країни і для повернення землі своїм дітям !.. Правда і воля Твоя лежить в злуці всіх земель заселених українським народом і тільки тоді Ти будеш господарем на своїй землі... Тому Ти мусиш кожен, хто жив, здоров і дужий – ставати в ряд українського війська ! Щойно тепер воно воює за твою правду і землю і волю! Хто жив, здоров і дужий – а не постоїть у нинішню хвилю за правду, тому правди не буде! Хто не боронив своєї землі, тому землі не дамо, хоч би він гинув з голоду! Хто не подбав про волю, той загине наймитом та ще ім’я його ганьбою вкриємо перед усім миром на віки вічні!” [16].

Прийнятий земельний закон визначив лише основи аграрних перетворень. Проголошувалася ліквідація великого землеволодіння – як поміщицького, так і державного, церковного. Передбачалося вже після війни розподілити угіддя між безземельними і малоземельними. Планувалося створення зразкових господарств, виділення земельних ділянок для сільськогосподарських закладів, промислових підприємств, освітніх установ. Ліси мали перейти під контроль держави. Заборонялося самовільне захоплення і розподіл земель. Порушники закону каралися шестимісячним ув’язненням. Конфіскована земля переходила в земельний фонд, у розпорядження земельних і повітових комісій, а також комісій при сільських громадах [17, с.92–95]. Закон наголошував: “З Обласного Земельного Фонду наділяється землею безземельних і дрібноземельних українських громадян, приналежних до Західної області Української Народної Республіки, які займалися рільництвом перед оголошенням цього закону, а саме в такій черзі: жовніри-інваліди, що втратили своє здоров’я у війнах, ведених Українською Народною Республікою; вдови і сироти по тих, що полягли в сих війнах або наслідком їх; жовніри-інваліди зі світової війни, веденої в часі від 1914 до 1919; сироти і вдови, що їх батьки або мужі втратили життя в тій війні або наслідком її.

Особи, покарані за дезертирство з української армії та за те, що від служби в сій армії ухилялися, даліше особи, покарані за злочини проти української держави і її збройних сил, як також особи, що стали співвинними тих злочинів

або до їх сповнення причиняли і за се були покарані... – не мають права до наділу вивласненою землею... Наділення землею не може розпочатися перед покінченням війни і поворотом жовнірів і полонених до дому...” [17, с. 94].

Отже, протягом усього періоду зародження та функціонування на західноукраїнських землях власного війська, а також незважаючи на складні економічні умови, Галицька держава дбала про його особовий склад і працівників військової сфери. Уряд республіки діяв в інтересах всього народу. Адже надання відповідних пільг не тільки покращувало матеріальний стан вояків Галицької армії та їх сімей, але й зміцнювало у бійців почуття гордості за належність до українських збройних сил, піднімало моральний дух армії, надихало на краще виконання службових обов’язків.

В основі діяльності органів державного і військового управління Західно- української Народної Республіки лежали відповідні закони, підзаконні акти та інші нормативно-правові документи. Вони власне й регламентували заходи соціального захисту військовослужбовців УГА та членів їхніх сімей. Головною умовою вирішення проблем соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей була відповідність соціальних допомог, пільг, компенсацій рівню економічного розвитку держави. Гарантований соціальний захист військовослужбовців сприяв подальшому розвитку збройних сил, підвищенню їх боєздатності та виконанню покладених на них завдань.

1. Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с. 2. “Діло”. – 1918. – 5 листопада. – Ч. 253. 3. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. – Львів: Вид-во НТШ, 1999. – 396 с. 4. Центральний державний історичний архів у м. Львові (ЦДА). – М/ф № 87263. 5. ЦДА у м. Львові. – Ф 581. – Оп. 1. – Спр. 206. 6. Юридичний словник – довідник: / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Феміда, 1996. – 696 с. 7. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів: Олір, 1995. – 361 с. 8. Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – Тернопіль, 1918. – Ч. 2. – 14 грудня. 9. Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – Станіслав, 1919. – Ч. 7. – 15 березня. 10. Вісник Державного

Секретаріату Військових Справ. – Станіслав, 1919. – Ч. 12. – 1 травня. 11. Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – Станіслав, 1919. – Ч. 9. – 10 квітня. 12. ЦДДА м/ф 92037. – Ч. 1. 13. “Стрілець”. – 1919. – 19 березня. – Ч. 12. 14. Похлебкин В.В. Великая война и

несостоявшийся мир 1914 – 1942 – 1994. – М.: Арт-Бизнес-Центр, 1997. – 384 с. 15. Нагороди України: історія, факти, документи: в 3-х т. – К.: 1996. 16. “Стрілець”. – 1919. – 1 січня. – Ч. 1. 17. Лозинський М. Галичина в рр.. 1913 – 1920. – Нью-Йорк: Вид-во Червона Калина, 1970. – 228 с.

УДК 94(477.43/44)“1920”

Л.В. Цубов

Національний університет “Львівська політехніка”,  
Інститут гуманітарних і соціальних наук

## УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ СОЮЗ У ВІЙНІ ПРОТИ РАДЯНСЬКОЇ РОСІЇ 1920 РОКУ

© Цубов Л.В., 2004

**Розглядається українське питання в політиці Другої Речі Посполитої в 1919–1920 рр., вплив Варшавського договору на польсько-українські відносини і події, пов’язані з радянсько-польською війною 1920 р.**

**The paper deals with the Ukrainain’s question in the politics of the Rech Pospolita II during 1919-1920, the influence of the Warsaw Pact on the Polish-Ukrainian relations and events related to the Soviet-Polish War in the 1920s has been anylised.**

Навесні 1919 р. система орієнтирів зовнішньої політики УНР змінюється і завдяки, насамперед, зусиллям С. Петлюри, Директорія увійшла у сферу зовнішньополітичного впливу Другої Речі Посполитої, яка з недавнього супротивника улітку 1919 р. перетворилася на її головного союзника. „Порозуміння з поляками” С. Петлюра розглядав як „тактичний хід для встановлення зв’язку з Європою. З іншого боку „Польща і Україна, – писав С. Петлюра, – повинні досягти ... порозуміння, щоб перед Москвою устояти. Посилання на історію польсько-українських непорозумінь в минулому для сучасного реального політика не є аргумент. Нові відносини вимагають і з боку польського корективів до минулої політики і життєвий інтерес Польщі примушує її мати самостійну Україну” [9, с. 391; 13, с. 263].

Отже, до початку українсько-польського мирного діалогу привело як важке військово-політичне становище Директорії УНР, так і зближення їх позицій щодо перспектив боротьби проти московського більшовизму, який загрожував однаково обом державам.

На позицію польської сторони впливала також ухвалена 25 червня 1919р. Найвищою

Радою Паризької конференції постанова щодо Галичини, яка не вирішувала питання про її остаточний політичний статус і не давала Варшаві юридичного права володіти цим краєм. Цікаво, що 30 червня у складі комісії з польських справ було створено підкомісію на чолі з французьким генералом Ле Раном, яка вже 7 липня запропонувала проект політичного статуту Галичини. Згідно з цим проектом Галичина отримувала автономію. Декларувалася свобода віросповідання, рівність прав греко-католицького і римсько-католицького обрядів, гарантувалися політичні та національні права меншинам. Громадянські права населення мав захищати крайовий сейм, який отримував законодавчі права в питаннях освіти, культури, охорони здоров’я, місцевої комунікації, промисловості та сільського господарства (включаючи аграрну реформу). Передбачалося, що виконавча влада належатиме губернаторові, якого призначить глава держави. На пост губернатора та відповідальних урядовців могли претендувати лише особи місцевого походження незалежно від національності та віросповідання. У центральному